

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 219/1-XI/9
11.02.2010. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој III редовној седници, 11.02.2010. године – на основу чл. 211. став 1. алинеја 14. и члана 256. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: **ТОПОГРАФИЈА НАСЕЉА ИЗ МЕТАЛНИХ ДОБА НА ТЕРИТОРИЈИ СЕВЕРОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ**, докторанда Александра Капурана.

За ментора је одређен доц. др Милош Јевтић.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

Проф. др Весна Димитријевић

Образац 1

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр. 6/1686</u>	
<u>16.02.2010.</u>	
(број захтева)	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Топографија насеља из металних доба на територији
североисточне Србије
(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ археологија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Александар (Новак) Капуран

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски фак. у Београду

Година дипломирања: 1993.

Назив мастер рада кандидата: _____

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена: _____

Година одбране мастер рада: —

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 11.02.2009.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА Проф. др Весна Димитријевић
--	---

Прилог:

1. Предлог теме докторске дисертације са образложењем
2. Акт надлежног тела факултета о подобности теме за израду докторске дисертације

БЕОГРАДСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОЛОГИЈУ

Наслов докторске дисертације:

ТОПОГРАФИЈА НАСЕЉА ИЗ МЕТАЛНИХ ДОБА НА ТЕРИТОРИЈИ
СЕВЕРОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

Кандидат:
Александар Капуран

За ментора предлажем:
Доц. Милоша Јевтића

ТОПОГРАФИЈА НАСЕЉА ИЗ МЕТАЛНИХ ДОБА НА ТЕРИТОРИЈИ СЕВЕРОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

Овај наслов произашао је из мог вишегодишњег учешћа на археолошким истраживањима праисторијских локалитета и објављених радова који се баве металним добрима на подручју Поморавља и Источне Србије. Као ментора предлажем доцента др. Милоша Јевтића са катедре за праисторијску археологију, код кога сам завршио курс и полагао испите везане за проучавање материјалне културе металних доба.

Предмет истраживања

представљају топографске¹, геоморфолошке, еколошке и културно-хронолошке карактеристике насеља из периода бакарног (*Бубањ-Салкуца-Криводол* културног комплекса), бронзаног доба (*Гамзиградске* групе) и старијег гвозденог доба (*Басараби* културне групе) на подручју Североисточне Србије. Временски оквир који би ова истраживања обухватила креће се од најранијих енеолитских, пост-винчанских култура (око 4400 г. пре н.е) до развијеног гвозденог доба (око 500 г. пре н.е.) на простору од Ђердапске клисуре на северу до Белог Тимока на југу, слива Црног Тимока на западу и долине Тимока на истоку.

Предмет истраживања такође представљају могуће промене у позиционирању и организовању насеља, њихова еволуција, развој и међусобни однос, у складу са променама у економским или привредним активностима током различитих периода металних доба. У овоме раду биће третиране културне манифестација које се формирају у зонама преклапања утицаја две или више култура, као и њиховом адаптацијом, тј. прихватањем одређених карактеристика тих култура. Исто тако прокушаћемо да назначимо утицаје климатских и еколошких промена на праисторијске заједнице у овоме подручју које су њима биле погођене.

Узорак представљају археолошки истраживана или евидентирана (публикована и непубликована) насеља из бакарног, бронзаног и гвозденог доба на датом територији, културно-хронолошки одређена. Заједничку нит која повезује ова три културно-

¹ Топографија у ширем смислу не описује искључиво рељеф већ се бави и вегетационим покривачем, грађевинским активностима на површини тла, културом и историјом популација које на том простору живе.

хронолошка периода представља експлоатација и прерада минералног богатства Североисточне Србије, али да осим њих у обзир треба узети и карактеристике рељефа, климе итд (Миливојевић 1951; Петровић 1970).

Узорак који ће бити испитиван представљају групе насеља из истог културно-хронолошког периода, унутар боље археолошки истражених јединствених географских целина или микрорегија на територији Североисточне Србије. Свака од ових целина поседује својствене географске, геостратешке и морфолошке карактеристике. У складу са доступним подацима трагова материјалне културе биће направљена реконструкција њиховог развоја кроз дати хронолошки и културни оквир. Посебна пажња биће посвећена груписању насеља на рубним, контактним областима, на којима су видљиви утицаји две или више истовремених култура (Капуран 2010: у штампи).

Период енеолита представљаће група насеља у залеђу Ђердапа, између Бора и Неготина, коју су настањивали носиоци културног комплекса Бубањ-Салкуца-Криводол и њихови наследници из позног енеолита (Костолац и Коцофени култура) (Трбуховић 1967; Трбуховић и Вуковић 1968; Гарашанин 1972; Tasić 1982; Лаловић 1981; Nikolić 2000), који се концентришу у подручјима већих површинских депозита руда бакра. Према налазима трагова материјалне културе и топографских карактеристика и различитих географских погодности, биће представљене могуће делатности које карактеришу ове групе насеља (експлоатација, прерада и трговина рудним богатством). Овом приликом треба да се укаже на привредне делатности становништва ових насеља.

Пример за представљање система насеља из бронзаног доба, је подручје око утврђеног насеља Бањска Стена, које се налази у близини Феликс Ромулијане, код Зајечара (Срејовић и Лазић 1997; Лазић, Сладић и Пековић 2002; Капуран и Шкундрић 2009). На овоме простору, систематским рекогносцирањима, откривен је већи број мањих насеља са по неколико стамбених објеката, која имају међусобни визуелни контакт. Судећи према остатцима материјалне културе из периода средњег бронзаног доба, њихова привредна делатност везана је за пољопривреду и сточарство. Названа је „гамзиградска група” и у њој се прожимају елементи три велике културе средњег бронзаног доба на територији Балкана: Ватина, Параћина и Вербићоаре (Лазић 1998). Географски положај који заузима ова целина на простору средњег тока Црног Тимока, условљен је међусобним преклапањем рубних области ове три културе, и који је

одређују као јединствену појаву према начину украшавања керамике и погребним обичајима.

Период старијег гвозденог доба представиће насеља из периода Басараби културног комплекса која се у највећем броју случајева јављају на обалама река у сливу Дунава и Тимока (Јаловић 1982; Јевтић 1983; *idem* 1993; Јовановић 1987; Петровић и Јовановић 1997; Стојић 2008). Из овог периода постоји неколико микрорегија које су добро археолошки истражене и рекогносциране.

Методологија истраживања

У овој раду биће заступљена два методолошка приступа истраживања.

Први је *културноисторијски метод* (Olsen 2002) којим ће бити објашњене културне, хронолошке и стилско-типолошке карактеристике комплекса Бубањ-Салкуца, гамзиградске групе и Басараби комплекса. Свака од ових група биће представљена у светлу најрепрезентативнијих налаза који их карактеришу на досадашњем нивоу истраживања, који ће бити представљени документацијом са рекогносцирања и археолошких ископавања из музеја који покривају територију Североисточне Србије.² Након њеног комплетирања биће обједињени локалитети који поседују релевантну археолошку грађу из одређеног културно-хронолошког комплекса дати период металног доба. Посебна пажња биће посвећена новим непубликованим локалитетима који бацају ново светло на одређене културне манифестације металих доба Североисточне Србије.³

Други метод истраживања представљаће *процесна археологија* (*ibid.*; Džonson 2008) којом ћемо покушати да објаснимо следеће проблеме: разлике у експлоатације природних ресурса и производних система предходно наведених заједница, логистике коју пружају једни другима, односно међусобне интеракције као и могућност адаптације човека природном окружењу користећи погодности рељефа и природних ресурса, кроз различите периоде металних доба.

² Музеј рударства и металургије у Бору, Музеј Крајине у Неготину, Народни музеј у Зајечару и Завичајни музеј у Књажевцу

³ Ови археолошки подаци биће допуњени детаљним позиционирањем локалитета GPS уређајем, након чега ће се приступити изради геореференцираних карата са означеним локалитетима. Обрада података у GIS-у одредиће раздаљине између насеља, визуелне контакте итд. На овај начин изведене подлоге са локалитетима из једног културног хоризонта биће презентоване и у 3D анимацији ради бољег прегледа дистрибуције насеља. Према подацима о величини, позицији и доступним налазима материјалне културе са ових локалитета, покушаћемо да направимо један општи план са категоризацијом.

Веома је битно обратити пажњу на утицај климатских и других еколошких промена које доводе до прилагођавања популација новонасталим условима, што би требало да потврди анализа вишеслојних локалитета.

Модел еколошког прилагођавања треба да се истражи на примеру култура које мењају своје производно-економске системе у зависности од промена њиховог окружења ради поновног успостављања равнотеже са околином. Следећи корак представљаће обједињавање предходно добијених података са геоморфолошким карактеристикама подручја као што су близина природних ресурса минерала и еколошким предностима простора. Ово би требало да помогне одређивању облика и типова насеља која преовладавају у датом хронолошком оквиру (Butzer 1982).

Питање развоја и организовања насеља на одређеном простору и у једној културно-хронолошкој равни (металним добима), покушаћемо да објаснимо помоћу:

- Топографских карактеристика насеља:

У овоме раду покушаћемо да објединимо све доступне топографске, географске и морфолошке податке о подручју на којима су насеља формирана. Покушаћемо да дефинишемо параметре који могу помоћи у одређивању функције и организације насеља кроз различите периоде. Сматрамо да те параметре могу представљати природни ресурси у ближем окружењу (близина рудних лежишта која се често налазе на самој површини терена) и повољности рељефа за лакшу комуникацију са суседним подручјима. Ово истраживање треба да покаже значај који нам, поред остатака материјалне културе, пружају подаци о ширем окружењу локалитета, која у ранијим истраживањима најчешће нису узимана у обзир. Ови подаци ће помоћи да одређену територију схватимо као целину са свим природним карактеристикама.

-Еколошке целине Источне Србије у којима су констатована насеља из металних доба:

Биљни покривач и педолошки састав земљишта такође спадају у веома битне факторе које утичу на формирање насеља. Близина пашњака, обрадивог земљишта, могућност наводњавања поља морају бити узета у обзир. Метеоролошке или климатске карактеристике подручја биће представљене свим доступним подацима о просечним количинама падавина током године, предностима и манама које карактеришу годишња

доба на одређеним висинама, инсолација, утицај ветрова и просечних годишњих температура.

Посебна пажња биће посвећена новијим истраживањима о климатским променама у праисторијским периодима које су морала имати утицај и на формирање и организацију насеља.

-Степена технолошког развоја и економије у одређеном културно-хронолошком периоду:

Степен технолошког развоја и потреба за експлоатацијом природних ресурса ради стицања економске добити и заштите, представљају битне разлоге за организацију насеља у близини природних сировинских ресурса од праисторије до данашњих дана. Технолошки развој такође доводи до раслојавања друштва и поделе рада, у овом случају на оне који експлоатишу и прерађују метале, оне који њима тргују и оних који их за то време снабдевају животним намирницама. Сматрамо да се неки одговори у овом правцу могу добити анализом предходно наведених циљева.

Користећи податке о топографији, геоморфологији и рудно-минеролошким карактеристикама покушаћемо да дефинишемо основне мотиве који су довели до насељавања ових простора као и прилагођавања становништва природном окружењу, и постојању економских мотива у датим епохама (експлоатација природних ресурса за потребе металургије, ратарства, сточарства или других привредних активности).

Циљ истраживања

Циљ овог рада је да помогне сагледавању међусобних односа појединих праисторијских заједница. Ова истраживања би такође могла да укажу и на одређене аспекте социјалног раслојавања, који могу бити идентификовани у оквиру организације насеља и по принципу делатности која се у њима обављају.

Приликом ранијих археолошких истраживања локалитета из периода металних доба на територији Североисточне Србије, на овај начин представљени и обједињени елементи окружења нису узимани у обзир, а сматрамо да могу бити од изузетне важности.

Недовољан проценат истражености и поремећена стратиграфија у оквиру истражених површина (услед ерозије или дугогодишње земљорадње) отежавали су ауторима предходних истраживања да покушају да направе сиснтезу свих ових података.

Основна хипотеза

Полазну хипотезу у овоме раду чини претпоставка да територија Североисточне Србије у периодима металних доба представља скуп повезаних насеља која међусобно функционално зависе у оквиру процеса експлоатације и обраде рудно-минералних богатстава. Спој природних, геоморфолошких и еколошких карактеристика овог географског простора доводи до успостављања одређене равнотеже између различитих производних делатности: рударства и металургије, сточарства, лова, пољопривреде, занатства и трговине, које карактеришу културу Бубањ-Салкуца у периоду бакарног, гамзиградску групу у периоду бронзаног и Басараби групу у периоду гвозденог доба.

Сматрамо да је основни мотив за формирање насеља у Североисточној Србији током металних доба представља експлоатација рудног богатства, до кога се на много лакши начин долазило него у другим подручјима Србије (Јовановић 1982; Wagner 1984-1986; Вуксан 2004). Ова чињеница, заједно са погодностима рељефа доводи до настајања већег броја повезаних насеља из периода енеолита која се највероватније баве експлоатацијом бакра и његовом прерадом (Тасић 1982; *idem* 1995; Nikolić 2000). Различити типови насеља из овога периода, формирају се и на различитим теренима, у зависности од делатности којима се баве. Сматрамо да се може доћи до одређених параметара који их, између осталог, одређују и у економском погледу.

Остаје отворено питање да ли је прекид у континуитету енеолитских култура настао услед климатских промена као што је примећено у суседним обласима као што је долина Струме у Бугарској (Todorova 2007; Weniger and others 2007).

Након рекогносцирања локалитета из периода бронзаног доба, примећено је да се она формирају као група малих насеља од неколико домаћинстава у непосредној близини једног градинског утврђења (нпр. Бањска Стена) (Срејовић и Лазић 1998; Капуран и Шкундрић 2009). У периоду старијег гвозденог доба насеља се формирају искључиво у великим речним долинама у близини воде, на речним терасама а ретко су градинског типа (Јовановић 1987; Поповић и Јовановић 1997; Илијић и Стојић у припреми).

Структура рада

Увод:

- Објашњење предмета истраживања.
- Географски простор (географске и геоморфолошке карактеристике) и хронолошки распон.
- Историјат археолошких истраживања на простору Североисточне Србије.
- Представљање методике по којој ће грађа бити обједињена.

Анализа узорака

- Период енеолита.
 - Период бронзаног доба.
 - Период старијег гвозденог доба
- Закључак ће представљати сумирање резултата претходних анализа које су напред описане.

Прилози:

Графички прилози представљаће важан део овога рада.

То су карте, дигитализовани цртежи, фотографије и изабрани кадрови из 3D анимација рељефа са означеним локалитетима.

-За део посвећен развоју насеља користиће се подједнако топографске карте и изометријске представе рељефа (или у 3D анимацији), како би се што верније приказала топографија локалитета.

-Микрорегиони на територији Србије који ће овим радом бити анализирани, представљени су на картама са позицијама локалитета. На овај начин представљају се визуелне и путне комуникације и међусобна повезаност.

-Овај рад ће такође поседовати и неколико табела са графичким приказима распореда насеља и њиховим односима.

-За представљање геоморфолошких карактеристика наведених подручја користиће се карте које описју особине терена према геолошко-минеролошким подлогама и простирањем вегетације.

Почетна библиографија предвиђена за коришћење током израде тезе

Arsić, R. 2007 Problem negativnih arheoloških podataka na primeru teritorije severozapadne Srbije u predrimskom i ranocarskom periodu. *Petničke sveske* 62: 11-21.

Aspes, A. edit. 1995 *Settlement patterns between the Alps and Black Sea 5th to 2th millennium B.C.* Symposium in Verona 1992.

Audouze, F. And Büchsensehütz, O. 1991 *Towns, villages and Contyside of Celtic Europe, from the beginning of secomd millennium to the end of the first century BC.* Indiana University press.

Bankoff, H.A., and Greenfield, H. 1984 Decision-making and culture change in Yugoslav Bronze Age. *Balkanica* XV: 7-31.

Batović, Š. 1973 Prapovjesni ostaci na zadarskom otočju. *Diadora* 6: 9–153.

Benac, A. ur. 1975 *Utvrdjena Ilirska naselja.* Međunarodni kolokvij Mostar 1974. ANUBiH i Centar za balkanološka ispitivanja.

1986 Utvrđena praistorijska naselja u zapadnom delu Jugoslavije. Str. 22–37 u

Materijali XXII, u Odbrambeni sisitemi u praistoriji i antici, Referati XII

kongresa arheologa Jugoslavije. Novi Sad. 1984, Materijali XXII. Novi Sad:

Savez arheoloških društava Jugoslavije i Arheološko društvo Vojvodine.

Borić, D. 2008 First Households and „House Societies,, in European Praehistory. *Prehistoric Europe.*

Butzer, K. 1982 *Archeology as human ecology: Method and theory foe a contextual approach.* Cambridge University Press. Chambridge.

Vuksanović, D. 1998 *Tradicionalna arhitektura Crne Gore i bioklimatizam.* Beograd: Zadužbina Andrejević.

Вуксан, М. 2004 Геолошко-географске карактеристике борског подручја и историјат археолошких истраживања. *Бор и околина.* Центар за археолошка истраживања. Београд: 9-32.

Wagner, G. 1984-1986 Early Copper Metallurgy of East Mediteranian. *Zbornik muzeja rudarstva i metalurgije* ¾. Bor: 54-59.

Wells, P. 1982 *Farms Villages and Cities, Commerce and Urban Origins in Late Prehistoric Europe.* Conell University Press. Ithaca and London.

1993 *Settlements, Economy and Cultural Change at the End of the European Iron Age.* International Monographs in Prehistory. Michigan.

Gibson, A . edit. 1989 *Midlands Prehistory, Some recent and current researches into the prehistory of central England.* BAR British Series 204.

Dalfes, N., Kukla, G and Weiss, H. editors 1997 Third Millennium BC Climate Change and Old World Social Collapse. *NATO Advanced Research Workshop in Kemer, Turkey, September 19-24, 1994*. Springer-Verlag. Berlin and Heidelberg.

Гарашанин 1973 *Праисторија на тлу Србије*. Српска књижевна задруга.

1986 О utvrđenjima i odbrambenim sisitemima u jugoslovenskom delu centralnobalkanske regije. Str. 11–22 u *Odbrambeni sisitemi u praistoriji i antici, Referati XII kongresa arheologa Jugoslavije*. Novi Sad. 1984, Materijali XXII. Novi Sad: Savez arheoloških društava Jugoslavije i Arheološko društvo Vojvodine.

Govedarica, B. 1976 Praistorijske gradine u Bosni i Hercegovini. Str. 117–135 u *Naseljavanje i naselja u praistoriji*, Materijali XIV. Beograd:Arheološko društvo Makedonije i savez arheoloških društava Jugoslavije.

1982 Prlozi kulturnoj stratigrafiji praistorijskih gradinskih naselja u jugozapadnoj Bosni. *Godišnjak XX, ANUBIH i Centar za balkanološka ispitivanja* 18: 111–188.

Guštin, M. 1976 Tipologija gradišč železne dobe v Sloveniji. Str. 135–145 u *Naseljavanja i naselja u praistoriji*, Materijali XIV. Beograd:Arheološko društvo Makedonije i savez arheoloških društava Jugoslavije.

Јовановић, Б. 2004 Неолит и рани енеолит. *Бор и околина у праисторији антици и средњем веку*. Ур. М. Лазић, Музеј рударства и металургије у Бору и Центар за археолошка истраживања Филозофског факултета у Београду. Бор-Београд: 33-56.

Јовановић, С. 1987 Праисторијски локалитети књажевачког краја. *ГСАД* 4: 120-124.

Јовић, В. 1997 Геолошке и геоморфолошке карактеристике Источне Србије. *Археологија Источне Србије*, Ур. М. Лазић, Центар за археолошка истраживања Ф.Ф. Београд: 21-32.

Johnes-Bley, K. and Zdanovich, D. Editors 2002 Complex Societies of Central Euroasian from the 3rd to the 1st Millennium BC, regional spesofic light of Global Models. *Journal of Indo-European Studies Monograph Series* 45. Institut for the Study of Man. Washington D.C.

Капуран, А. 2009 Остаци праисторијске архитектуре откривени на локалитету Хисар у Лесковцу. *Лесковачки зборник XLIX*: 197–218.

Капуран, А. и Шкундрић, Ј. 2009 Резултати систематских рекогносцирања локалитета Ромулијана 2008/9 године. *Саопштења XLI*. 245-263.

Kienlin, T. and Roberts, B. edit. 2009 *Metals and Societies*. Studies in honour of Barbara S. Ottaway. Universitätsforschungen Zur Prähistorischen Archäologie. Bonn.

Kossack, G. 1998 Mitteleuropa zwischen dem 13. und 8. jahrhundert v.chr. geb. Geschihte, stand und probleme der Urnenfederforschung. *Beiträge zur Urnenfelderzeit Nördlich und sudlich der Alpen*. Bonn.

Kristiansen, K. 1998 The formation of tribal systems in Northern Europe, 4000-500 BC. *Social transformations in archaeology, Global and local perspectives*. Routledge. London and NY: 64-102.

1998a Chifedoms, States and Systems of social Evollution. *Social transformations in archaeology, Global and local perspectives*. Routledge. London and NY: 236-314.

Лазић, М. 1998 Гамзиградска култура-ново археолошко откриће у Тимочкој крајни. *Развитак* 1998, година XXXVIII, број 200. Зајечар: 108-117.

Лазић, М. и Сладић, М. 1997 Енеолитско насеље у Шкодрином пољу код Књажевца. *Археологија Источне Србије*, Ур. М. Лазић, Центар за археолошка истраживања Филозофског факултета. Београд:211-222.

Лазић, М., Сладић, М. и Пековић, М. 2002 Резултати археолошког рекогносцирања територије обухваћене просторним планом археолошког налазишта Ромулијана-Гамзиград. *Развитак* 2007-2008, година XLII. Зајечар 64-67.

- Љуци, К. 1998** Бронзано доба. Стр.116–148 у *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века*, ур. Н. Тасић. Београд: Галерија САНУ и Музеј у Приштини.
- Machnik, J. 1991** *The Earliest Bronze Age in the Charpatian Basin*. Univesity of Bradford.
- Medović, P. 1978** *Naselja starijeg gvozdenog doba u jugoslovenskom Podunavlju*. Dissertationes et monographiae XXII. Beograd.
- 1986** Utvrđena praistorijska naselja u Vojvodini. Str. 65–74. u *Odbrambeni sisitemi u praistoriji i antici, Referati XII kongresa arheologa Jugoslavije. Novi Sad. 1984*, Materijali XXII. Novi Sad: Savez arheoloških društava Jugoslavije i Arheološko društvo Vojvodine.
- 1988** *Kalakača, naselje ranog gvozdenog doba*. Posebna izdanja X. Muzej Vojvodine. Novi Sad.
- Милић, Ч. 1956** *Слив Пека, геоморфолошка студија*. Географски институт, посебна издања 9. САН. Београд.
- Mikkelsen, K. 2000** Single farm or village? Settlement structure during the late Iron Age and Viking period. *Ruralia* III. Institute of archaeology. Prague: 46-59.
- Милојевић, Б. 1951** *Главне долине у Југославији, географска проучавања и проматрања*. САНУ одељење природно-математичких наука. Посебна издања 5. Београд.
- Mirosavljević, V. 1974** Gradine i gradinski sistemi u predhistorijsko i protohistorijsko doba. *Arheološki radovi i rasprave* VII. Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb:259-300.
- Нешић, Д. 2003** Рељеф Зајечара и његове околине. Развитак, година XLIII, број 211-212. Зајечар: 110-122.
- Николић, Д. 1998** Белигово-прилог проучавњу енеолитских култура источне Србије. *Рад Драгослава Срејовића на истраживању праисторије централног Балкана*. Ур. Н. Тасић. Центар за научна истраживања САНУ у Крагујевцу. Крагујевац: 105-114.
- 2000** *Kostolačka kultura na teritoriji Srbije*. Centar za arheološka istraživanja Filozofskog fakulteta. Beograd.
- Nikolov, V., Bačvarov, K. And Kalshev, P. editors 2004** Prehistoric Thrace. *Proceedings of the International Symposium in Stara Zagora, 30.09.-04.10.2003*. Institute of Archeology with Museum-BAS and Regional Museum of History-Stara Zagora.
- Olsen, B. 2002** *Od predmeta do teksta, teorijske perspektive arheoloških istraživanja*. Геооретика. Beograd.
- Палавестра, А. Богдановић,И. и Старовић, А. 1993** Бодњик, Дружетић, енеолитско градинско насеље. ГСАД 9. Београд: 186-191.
- Palavestra, A. 1995** Strongholds of Power, The Territorial Aspect of the Princely Tombs of the Early Iron Age in the Central Balkans. *Balkanica* XXVI: 35–57.
- Palavestra, A. и Bankoff, H.A. 1985** Pozlatska reka, nselje poznog bronzanog doba. *Arheološki pregled* 1985: 51–52.
- 1986** Истраживање праисторијских насеља у микрорегији Рибарске реке код Крушевца. ГСАД 3: 51–62.
- Parker Person, M. and Richards, C. 2005** Architecture and order, Spatial representation and Archeology. in *Architecture and Order*: 34-66.
- Перовић, Д. 1970** *Слив Црног Тимока, геоморфолошка студија*. Географски институт „Јован Цвијић” Посебна издања 22. Београд.
- 1976** *Еолски рељеф Источне Србије*. Зборник радова Геграфског института ПМФ-а XXIII. Београд.
- Петровић, П. и Јовановић, С. 1997.** *Културно благо књажевачког краја*. Археолошки институт и Завичајни музеј у Књажевцу. Београд.

- Попов, Р. 2002** *Урбанизација във вътрешните райони на Тракия и Илирия, през VI-I век преди христа*, София. NOUS Publisherr.
- Ристов, П. 2004** *Утврдени Пајонски населби во Долно Повардарј.*, Скопје: „Софија,, Богданци.
- Roeder, M. 1991** Der Übergang von Bronzezeit zu früher Eisenzeit. Pp. 119-136 in *Vorbericht über die jugoslawish-deutschen Ausgrabungen in der Siedlung von Feudvar bei Mošorin von 1986–1990*, ed. B. Hänsel and P. Medović. Mainz: Römish-Germanischen Kommission.
- Срејовић, Д. и Лазих, М. 1998** Насеља и некрополе бронзаног доба у Тимочкој крајини. *Археологија Источне Србије*, Ур. М. Лазих, Центар за археолошка истраживања Филозофског факултета. Београд: 225-244.
- Станковић, С. и Рецић, М. 1996** Енеолитска и старчевачка кућа са локалитета Благотин код Трстеника-истраживања у 1995. години. *ГСАД* 12. Београд: 61-76.
- Stojić, M. 1984** Die Gradibe der Älteren eisenzeit im Gross Morava becken. *Balkanica* XV: 71-81.
- 1986a** Gradine u basenu Velike Morave. Str. 74–80 *Odbrambeni sisitemi u praistoriji i antici, Referati XII kongresa arheologa Jugoslavije. Novi Sad. 1984.* ur. P. Medović. Materijali XXII. Novi Sad. Savez arheoloških društava Jugoslavije i Arheološko društvo Vojvodine.
- 1986 a** *Gvozdeno doba u basenu Velike Morave*. Centar za arheološka istraživanja 8. Beograd i Svetozarevo.
- 2004** *Пањевачки рит*. Посебна издања 40. Београд: Археолошки институт.
- Tasić, N. 1982** Naselja bakarnog doba u Istočnoj Srbiji. *Zbornik radova* 2. Muzej Rudarstva i metalurgije u Boru. Bor: 19-36.
- 1995** *Eneolithic cultures of Central and West Balkans*. Draganić. Beograd.
- 2004** Налазишта и културе из енеолитског периода. *Бор и околина у праисторији антици и средњем веку*. Ур. М. Лазих, Музеј рударства и металургије у Бору и Центат за археолошка истраживања Филозофског факултета у Београду. Бор-Београд: 57-100.
- Todorova, H. 1976** Die Aneolitthishe siedlung und wohnung in Nordostbulgarien. *Istarživanja* 5. Filozofski fakultet. Novi Sad: 155-160.
- Teodorova, H., Stefanovich, M. And Ivanov, G. editors 2007** Struma/Strymon River Valley in Prehistory. *Proceedings of the international Symposium Strymon Praehistoricus 27.09-01.10.2004. in Kjustendil-Blagoevgrad and Serres-Amphipolis*. In the Steps of James Harvey Gaul, Volume 2. Sofia.
- Trbuhović, V. 1968** *Problemi porekla i datovanja bronzanog doba u Srbiji*. Arheološki institut, Posebna izdanja 6. Beograd.
- Трбуховић, В. и Вуковић, Љ. 1967** О хронолошком односу локалитета раног бронзаног доба у Неготинској Крајини. *Старинар* XVII. Археолошки институт. Београд: 97-105.
- Trifković, V. 2004** *Construction of Space in Early Holocene Iron Gates*. Doktorska disertacija odbranjena na St. Anne's College and Institute of Archeology University of Oxford.
- Fojenbahr, S. 1994** The Late Copper Age architecture at Vučedol, Croatia. *Journal of Field Archaeology* Vol. 21, No. 3: 307-323.
- Hänsel, B. 1989** *Kastanas die Grabung und der Baubefund*. Berlin: Wissenschaftsverlag Volker piess.
- 1998** Das Feudvar-Projekt. Pp. 15–37 in *Feudvar I*, Kiel: Oetker/Voges.
- Harding, A. F. 2000** *European Societies in the Bronze Age*. Cambridge: University Press.
- Harding, A., Sievers, S. And Venclová. editors 2006** *Enclosing the Past: Inside and outside in prehistory*. Sheffield Archeological Monographs 15. Sheffield.

- Hoder, N. and Orton, C. 1976** *Spatial Analysis in Archeology*. Cambridge University Press.
- Цвијић, J. 1991** Централна област и балканско територијално језгро. Стр. 112–117 у *Говори и чланци*. ур. П. Лукић. Београд: САНУ, ЗЗУНС Књижевне новине.
- Clarke, D. (ed.) 1977** *Spatial Archeology*. Academic Press. London.
- Čović, B. 1965** Uvod u startigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni. *Glasnik Zemaljskog muzeja* XX: 27–145.
- 1986** Neki primjeri razvoja fortifikacija na praistorijskim gradinama Bosne i Hercegovine. Str. 55–64 u *Odbrambeni sisitemi u praistoriji i antici, Referati XII kongresa arheologa Jugoslavije*. Novi Sad. 1984, Materijali XXII. Novi Sad: Savez arheoloških društava Jugoslavije i Arheološko društvo Vojvodine.
- Džonson, M. 2008** *Arheološka teorija*. Clio. Beograd.

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУТЕТА

**Извештај комисије Одељења на археологију о теми докторске дисертације
Александра Капурана под насловом:**

**ТОПОГРАФИЈА НАСЕЉА ИЗ МЕТАЛНИХ ДОБА
НА ТЕРИТОРИЈИ СЕВЕРОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ**

Захваљујући савременом, мултидисциплинарном приступу археолошким истраживањима, топографија праисторијских локалитета све више добија на значају и постаје предмет издвојених, вишегодишњих научних пројеката. У класичном, културноисторијском поимању археологије, топографија се користи за једноставне описе појединачних археолошких налазишта, која доприносе пре свега њиховој тачној убикацији. Нове истраживачке методе које се све више примењују приликом систематских рекогносцирања и снимања праисторијских насеља са околином, омогућили су и на изванредан начин трансформисали значај прецизних топографских података. То је допринело и рађању нове тзв. *Археологије пејсажа* (Landscape archaeology), где су појединачна насеља само једна од компоненти у проучавању људске активности на ширем географском простору. Колега Александар Капуран, сарадник Археолошког института у Београду, је археолог са изузетно великим теренским искуством, посебно у пручавању млађих праисторијских локалитета у Србији. Последњих година колега Капуран је имао прилику да учествује у међународном пројекту археолошке перспекције на ширем простору око античког Гамзиграда, у којем је топографија праисторијских насеља у првом плану. Идеја приликом одабирања теме за тезу под горе предложеним насловом, била је да се сличне савремене методе топографске перспекције примене на територију североисточне Србије.

Предмет истраживања представљају топографске, геоморфолошке, еколошке и културно-хронолошке карактеристике насеља из периода бакарног доба (*Бубањ-Салкуца-Криводол* комплекс, *Костолац – Коцофени* културна група), бронзаног доба (*Гамзиградска* група) и старијег гвозденог доба (*Басараби* културна група) на подручју Североисточне Србије. Предмет истраживања такође представљају могуће промене у позиционирању и организовању насеља, њихов развој и међусобни однос, у складу са променама у економским или привредним активностима током различитих периода металних доба. У овоме раду биће третиране културне манифестације које се формирају у зонама преклапања утицаја две или више култура, као и њиховом адаптацијом, тј. прихватањем одређених карактеристика тих култура. Временски оквир који би ова истраживања обухватила креће се од најранијих неолитских, пост-винчанских култура (око 4400 г. пре н.е) до развијеног гвозденог доба (око 500 г. пре н.е.), на простору од Ђердапске клисуре на северу до Белог Тимока на југу, слива Црног Тимока на западу и долине Тимока на истоку.

Методологија истраживања – У тези ће бити објашњене културне, хронолошке и стилско-типолошке карактеристике комплекса Бубањ-Салкуца, Костолац-Коцофени групе, гамзиградске групе и Басараби комплекса (посебно Злот-Софронијево група). Свака од ових група биће представљена у светлу најрепрезентативнијих налаза који их карактеришу на досадашњем нивоу истраживања, који ће бити представљени документацијом са рекогносцирања и археолошких ископавања из музеја који покривају територију Североисточне Србије (Неготин, Кладово, Зајечар, Бор, Књажевац). Након њеног комплетирања биће обједињени локалитети који поседују релевантну археолошку грађу из одређеног културно-хронолошког комплекса издвојених периода металног доба. У тези биће покренута питања која се односе на развој и организоване насеља на одређеном простору и у једној културно-хронолошкој равни (бакрано, бронзано и старије гвоздено доба). При томе ће се користити детаљно прикупљене топографске, географске и гео-морфолошке карактеристике праисторијских насеља унутар микрорегија на којима су потврђена. Установили би се параметри који могу помоћи у одређивању функције и организације насеља кроз различите периоде. Један од извесних параметара били би природни ресурси у ближем или даљем окружењу, од којих се посебно издвајају рудна лежишта бакра и злата у еруптивном басену јужних Карпата (борско-мајданпечки регион). Биљни покривач и педолошки састав земљишта такође спадају у веома битне факторе које утичу на формирање насеља. Близина пашњака, обрадивог земљишта, извора питке воде морају се такође узети у обзир приликом оснивања нових насеља. Користећи податке о топографији, геоморфологији и рудно-минеролошким карактеристикама тла, кандидат ће бити у прилици да претпостави основне мотиве који су довели до насељавања ових простора, као и прилагођавања становништва природном окружењу, и постојању економских мотива у датим епохама.

Циљ истраживања у тези је да помогне сагледавању међусобних односа појединих праисторијских заједница на једном доста изолованом подручју. Ова истраживања би такође могла да укажу и на одређене аспекте социјалног раслојавања, који могу бити идентификовани у оквиру организације насеља и по принципу делатности која се у њима обављају.

Полазно становиште у овоме раду чини претпоставка да територија Североисточне Србије у периодима металних доба представља скуп повезаних насеља која међусобно функционално зависе у оквиру процеса експлоатације и обраде рудно-минералних богатстава. Спој природних, геоморфолошких и еколошких карактеристика овог микрорегионалног простора доводи до успостављања одређене равнотеже између различитих производних делатности: рударства и металургије, сточарства, лова, пољопривреде, занатства и трговине, које карактеришу културу Бубањ-Салкуца и Костолац – Коцофени у периоду бакарног, гамзиградску групу у периоду бронзаног и Басараби групу у периоду гвозденог доба.

Имајући у виду напре изнете чињенице, слободни смо да Наставно-научном већу предложимо да прихвати тему докторске дисертације, коју је пријавио кандидат Александар Капуран, мастер археологије.

Проф. др Душан Михаиловић,

Проф. др Александар Палавестра и

Проф. др Ненад Тасић